

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЮ СФЕРОЮ

У статті проаналізовано формування понятійно-категоріального апарату державного управління інформаційно-комунікативною сферою на основі міждисциплінарного підходу. Відображено державно-управлінський аспект процесу формування понять. Доведено, що наукове обґрунтування інформаційно-комунікативної сфери та її структури сприятиме втіленню на практиці концепції «Good Governance».

Ключові слова: сфера, простір, публічна (суспільна) сфера, соціальний простір, середовище, державне регулювання, державне управління.

Садовская А. Л. Формирование понятийного аппарата государственного управления информационно-коммуникативной сферой.

В статье проанализировано формирование понятийно-категориального аппарата государственного управления информационно-коммуникативной сферой на основе междисциплинарного подхода. Отображено государственно-управленческий аспект формирования понятия. Доказано, что научное обоснование понятия информационно-коммуникативной сферы и ее структуры будет способствовать реализации концепции «Good Governance».

Ключевые слова: сфера, пространство, публичная сфера, социальное пространство, среда, государственное управление, государственное регулирование.

Sadovska A. L. Formation of conceptual apparatus of state administration of informational-communicative sphere.

The article analyzes the formation of conceptual-categorical apparatus of state administration of informational-communicative sphere on the basis of inter-disciplinary approach. The article describes state-administrative aspect in the process of concept formation. The article has proved that scientific basis of informational-communicative sphere and its structure will promote to the implementation in practice the concept «Good Governance».

Keywords: sphere, space, public sphere, social space, environment, state administration, governmental regulation.

Формування та динамічний розвиток інформаційного суспільства породжує зміни в соціально-економічному, політичному, духовному житті суспільства. В рамках формування нових підходів до реформування державного управління інформаційно-комунікативна сфера набуває особливого значення. Зміни та модернізація є характерними рисами для державного управління в державах усталеної демократії та перехідних суспільств. У цьому контексті науковцями та практиками сформовано концепцію належного (доброго) врядування – «Good Governance». У Білій книзі європейського врядування закладено п'ять його основоположних принципів: відкритість, участь, підзвітність, ефективність і когерентність (узгодженість, послідовність) [1].

У новій парадигмі державного управління трансформуються традиційні уявлення про комунікацію між органами влади та їхню інформаційну взаємодію з громадянами. Тому варто говорити саме про трансформацію суспільних відносин від інформаційного підходу до інформаційно-комунікативного. Адже таким чином створюється певне діалогове середовище «державні службовці – громадяни», зростає необхідність постійної комунікації та зворотного зв'язку, а не лише пасивного одностороннього інформування про основні напрями державної політики.

Сьогодні терміни «інформаційна сфера», «інформаційний простір», «національний інформаційний простір», «інформаційне середовище», «інформаційно-комунікативна сфера» стали часто вживаними у публіцистиці та науковому дискурсі. Реконструкція цього поняття виявляє численні смисли та підходи до тлумачення, що унеможливають універсалізацію його застосування. Тому актуальним є з'ясування сутності цих дефініцій на основі міждисциплінарного підходу і виокремлення в термінологічному апараті науки «Державне управління».

Значну роль у науковій розробці проблематики відіграють роботи представників західної науки. Першоджерелами з досліджуваної теми є праці Х. Арендт, Д. Бела, П. Бурдьє, М. Кастельса, Г. Лассуела, Н. Лумана, Г. Маклюєна, П. Сорокіна, Ю. Хабермаса та інших науковців.

Безпосередньо становлення, розвиток інформаційного та комунікативного просторів, їх інфраструктуру досліджують російські вчені І. Л. Бачило, І. М. Дзялошинський, Л. М. Землянова, М. В. Каткова, А. В. Манойло, О. Н. Крестьянінова, А. І. Ненашев. Українські дослідження репрезентують науковці: О. О. Баранов, С. П. Барматова, Ю. В. Бондар, О. Є. Бухтатий, О. П. Дзьобань, В. М. Дрешпак, О. П. Дубас, І. М. Кармелюк, В. І. Набруско, О. О. Торгіка, Т. О. Чернадчук та ін.

Мета статті – проаналізувати та обґрунтувати сутність поняття «інформаційно-комунікативна сфера», з'ясувати її роль для модернізації системи державного управління в контексті реалізації парадигми «належного врядування».

Формування понятійного апарату державного управління займає пріоритетне місце у розвитку галузі. Оскільки ця наука, порівняно з іншими, є достатньо новою, тому необхідність формування понятійно-категоріального апарату є першочерговою.

Ю. Сурмін підкреслює важливість «кордонів» у термінологічній системі державного управління. «Інтегральний характер державного управління робить проблему демаркації системи термінів винятково складною. Вона може бути вирішена тільки шляхом відображення державно-управлінського аспекту в процесі визначення термінів», – підкреслює науковець [2, с. 10].

Ця складність притаманна і визначенню інформаційно-комунікативної сфери. Необхідність такого аналізу виникає у зв'язку з вільністю його трактування та застосування в публіцистиці. Адже поняття, на перший погляд, інтуїтивно зрозуміле та є своєрідною метафорою, може вважатися загальноповживим. Термін став міждисциплінарним і використовується в різних наукових дискурсах. Окремі аспекти теми стали предметом наукових досліджень у галузі юридичних наук, філології, комунікативістики тощо.

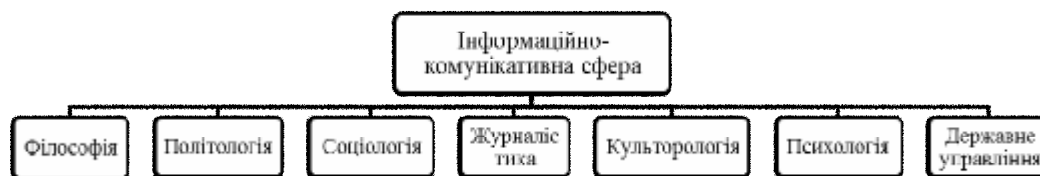

Рис. 1. Науки, які оперують поняттям інформаційно-комунікативної сфери

Дефініції «інформаційний простір», «інформаційне поле» почали використовуватися в 60–90-х рр. у зарубіжному понятійному апараті. Вони привнесені у науковий дискурс лексикою формування концепції інформаційного суспільства. Зокрема, терміни розроблялися японськими вченими-соціологами О. Кішідою та Й. Масудою та розглядалися ними в концепції «філософії часу». З системою «час-цінність» Й. Масуда пов'язував функціонування «глобального інформаційного простору» – простору без регіональних кордонів, що характеризує інформаційну епоху, сформовану на основі всеосяжної інформаційної інфраструктури, комунікацій, супутникового зв'язку, комп'ютерів у світовому масштабі [3, с. 28].

Одним з перших українських досліджень стала розробка М. Слюсаревського, який запропонував реляційну теорію інформаційного простору. Вона описує просторові характеристики систем комунікації: їх протяжність, структурність, співіснування, взаємодію елементів. У такому тлумаченні поняття має теоретико-комунікативний та соціально-психологічний зміст, починає виконувати самостійні гносеологічні функції. [4, с. 73–76].

Досліджуючи понятійний апарат, необхідно звернути увагу на поняття «публічна сфера», яке є більш вживаним і поширеним у зарубіжній історіографії. На нашу думку, процеси формування інформаційно-комунікативної сфери варто розглядати саме в рамках формування та розбудови публічної сфери суспільства, яке є ширшим. Це поняття було вперше застосовано Ю. Хабермасом. На думку філософа, це своєрідна сфера-медіатор, в якій резонують і передаються визначеним структурам громадянського суспільства та влади узгоджені інтерсуб'єктивні сенси [5]. Концепцію публічної сфери Х. Арндт вбачає як поліс, куди люди вступають для взаємодії з іншими. Це своєрідний простір свободи, що протиставляється приватній сфері. Найважливішим для неї є рівноправність думок і дій [6].

У працях багатьох дослідників (зокрема, російських учених І. Дзялошинського, М. Каткової, В. Попова) інформаційний простір розглядається як суто інформаційна площина загальносоціального простору. О. Судоргін визначає інформаційний простір як грань соціального, в якому суспільство за допомогою соціальної інформації, а також засобів її здобування і передачі

координує рух суспільного буття в напрямку реалізації визначених стратегічних цілей і завдань [3, с. 29].

Конструкція соціального простору започаткована відомим французьким соціологом П. Бурдьє. На його думку, це абстрактний простір, створений ансамблем підпросторів або полів (економічне поле, інтелектуальне поле та ін.) [7, с. 54]. Автор розглядає суспільство як багатовимірний простір. Його структуру утворюють такі поля: економіки, культури, поле політики, релігії, науки, права. Засоби масової комунікації та телебачення розглядаються П. Бурдьє як особливі простори, що пов'язані специфічною культурною практикою – збиранням і поширенням інформації [8, с.10].

Важливим є з'ясування понять «простір» і «сфера». У Словнику української мови перше поняття має такі значення: одна з форм існування матерії, що характеризується протяжністю і обсягом (зв'язок простору та часу); відсутність яких-небудь перешкод у чомусь; необмежена протяжність. Поняття «сфера» трактується як «район дії, межа поширення чого-небудь (сфера впливу); громадське оточення, обстановка, середовище (політична сфера, педагогічна сфера) [9, с. 922, с. 1126].

Рис. 2. Співвідношення соціального простору/публічної сфери

Досить часто вживається поняття «середовище». Дослідники О. Біличенко, О. Тортіка підкреслюють, що зміст поняття «середовище» відтворює взаємозв'язок умов, які забезпечують розвиток людини. Середовище – це матеріальні та духовні умови існування і діяльності, що оточують людину [10, с. 81].

У багатьох дослідженнях інформаційно-комунікативна сфера розглядається виключно у контексті технологічних і програмних аспектів інформатизації. Тому, на нашу думку, важливим є розмежування дефініцій «комунікативна і комунікаційна сфера» в лінгвістичному аспекті. Комунікативний стосується комунікації як спілкування, інформації (наприклад: комунікативна функція мови, комунікативний зв'язок, комунікативне членування речення). Комунікаційний – який стосується комунікації: шляхів сполучення, транспорту; пов'язаний з комунікацією: комунікаційні шляхи, комунікаційна мережа [11, с. 120; 9, с. 452]. У цьому дослідженні віддаємо перевагу вживанню прикметника «комунікативний».

Трактування термінів різними науковцями наведено у таблиці.

Аналіз визначення понять «інформаційний простір», «інформаційна сфера», «інформаційно-комунікативна сфера» вітчизняними та зарубіжними авторами

№ п/п	Автор	Галузь наук	Визначення
<i>Інформаційний простір</i>			
1	Григор О. О. [12, с. 12]	Державне управління	середовище розповсюдження інформації в соціумі, що знаходиться під впливом культурних, економічних, політичних, технологічних та інших чинників
2	Дрешпак В. М. [13]	Державне управління	соціокультурне середовище, де за участі суб'єктів, що належать до системи державного управління та її

			середовища, з використанням відповідних інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури відбуваються процеси й відносини, обумовлені суб'єкт-об'єктними відносинами в системі державного управління, пов'язані з творенням, поширенням і споживанням інформації, та спрямовані на виконання функцій державного управління
3	Степанов В. Ю. [14, с. 6]	Державне управління	середовище поширення інформації в соціумі, що перебуває під впливом культурних, економічних, політичних і технологічних та інших факторів
4	Машкаров Ю. Г. [15, с. 298]	Державне управління	сукупність сховищ, банків і баз даних, технологій їх супроводу і використання, інформаційних телекомунікаційних систем, що функціонують на основі загальних принципів і забезпечують інформаційну взаємодію організацій і громадян, а також спрямовані на задоволення їхніх інформаційних потреб
5	Матвієнків С. М. [16]	Політологія	сукупність національних інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури, що дозволяють забезпечувати на основі єдиних принципів і загальних правил інформаційну взаємодію громадян, суспільства і держави з їх рівним правом доступу до відкритих інформаційних ресурсів та максимально повним задоволенням інформаційних потреб суб'єктів держави на всій її території з додержанням балансу інтересів на входження в світовий інформаційний простір та забезпечення інформаційної безпеки відповідно до Конституції і законодавства України та міжнародних правових норм
6	Дзьобань О. П. [17, с. 51]	Філософія	сукупність комунікаційних технологій, що забезпечують взаємодію між виробником, передавачем і споживачем інформації
7	Кудрявцева С. П. [18, с. 17]	Міжнародні відносини	сукупність інформаційних потоків як національного так і закордонного походження, що функціонують на території держави
8	Михайлин І. Л. [19, с. 132]	Журналістика	сукупність територій, охоплених органами масової інформації певної категорії (регіональними, національними, світовими)
9	Здоровега В. Й. [20, с. 12]	Журналістика	юридично визнана територія держави, яка є сувереном щодо розповсюдження на цій території сукупності текстової, звукової, аудіовізуальної та ілюстративної інформації через канали масової комунікації
<i>Інформаційна сфера</i>			
10	Арістова І. В. [21]	Юридичні науки	соціальне середовище, у якому здійснюється виробництво, збирання, зберігання, поширення і використання інформації, на яке розповсюджується юрисдикція України
11	Баранов О. А. [22, с. 10]	Юридичні (державне управління)	сукупність інформації та інформаційних ресурсів, інформаційної інфраструктури, інституціональної структури системи державного управління і регулювання цієї сфери, а також системи правового регулювання і саморегулювання

12	Ніконов С. Б. [23]	Політологія	система, що об'єднує історико-соціальні шляхи розвитку людства з різними правовими системами
13	Чернадчук Т. О. [24]	Юридичні науки	структурно упорядкована за змістовними ознаками відносно стійка сукупність об'єктивно взаємопов'язаних, взаємозумовлених та взаємозалежних елементів (інформаційні ресурси, інформаційно-телекомунікаційний простір, інформаційне законодавство, системи забезпечення інформаційної сфери), зумовлених закономірностями виникнення, тенденціями розвитку та функціонально залежністю й призначенням
<i>Інформаційно-комунікативна сфера</i>			
14	Крестьянінова О. Н. [25, с. 139]	Зв'язки з громадськістю	форма існування людини в сучасному суспільстві, що реалізує парадигму взаєморозуміння
15	Зотов В. В. [26, с. 22–23].	Соціологія	через функції: комунікаційну, тобто інфраструктура, організована на основі інформаційно-комунікаційних технологій і призначена для зберігання, передавання, обробки великих масивів інформації; комунікативну – це мережева структура, яка об'єднує взаємозалежних соціальних суб'єктів, що координують і погоджують власну спільну діяльність для задоволення виникаючих інформаційно-комунікативних потреб

Наведені визначення можна вважати базовими для розуміння поняття інформаційно-комунікативної сфери. Науковці розширюють тлумачення дефініції, акцентуючи увагу на різних складових, об'єктах, суб'єктах інформаційного простору, території дії.

Аналіз наведених вище визначень свідчить про домінування у термінологічному апараті поняття «інформаційний простір». Розгляд змісту пояснень продемонстрував синонімічність із терміном «інформаційна сфера» та «середовище». Проте джерельна база поповнюється дослідженнями інформаційно-комунікативної сфери суспільства, яка синтезує творення, поширення та споживання інформації, результатом якої є взаєморозуміння та взаємообмін між громадянським суспільством і представниками органами влади.

Популярним у наукових працях є підхід до визначення інформаційної сфери як єдиного інформаційного простору (ЄІП). Однією з перших цей термін застосувала І. Арістова. На думку дослідниці, ЄІП – це сукупність баз і банків даних, технологій їх ведення, використання, інформаційно-телекомунікаційних систем та мереж, які функціонують на основі єдиних принципів і за загальними правилами, що забезпечує інформаційну взаємодію організацій і громадян, а також задоволення інформаційних потреб [21, с. 4]. Розвиток цієї концепції знайшло продовження у дослідженні О. В. Логінова [27]. На його думку, ЄІП формується державними органами, громадськими, політичними та соціальними організаціями, а також громадянами й функціонує з урахуванням правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних, гуманітарних та моральних засад, з урахуванням вимог та завдань національної інформаційної безпеки України.

І. Л. Бачило розглядає інформаційну сферу як об'єктивно виражений стан знань людства про навколишній і створюваний ним у процесі своєї історії світ, що дає змогу користуватися цими знаннями в процесі життя соціуму планети, розвитку земної цивілізації [28, с. 20].

Проведений нами аналіз окремих нормативно-правових документів, що регламентують інформаційну сферу свідчить про відсутність тлумачення терміна «інформаційний простір, сфера». Хоча законодавці оперують цими поняттями. Наприклад, часто вживаються різні інтерпретації словосполучення «інтеграція України в світовий інформаційний простір». Зокрема, в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», Указі Президента «Про Доктрину інформаційної безпеки України [29]. Тлумачення виявлено лише в проектах нормативних актів. Так, у ст. 4 проекту Закону України «Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України» запропоновано таку редакцію цього

поняття: «Національний інформаційний простір України – сфера (об’ємний простір), у якій здійснюються інформаційні процеси і на яку поширюється юрисдикція України» [30]. Аналогічне визначення подається у проекті Концепції (Основ державної політики) інформаційної безпеки України, розробленої УЦЕПД ім. Разумкова.

Визначення знаходимо у Доктрині інформаційної безпеки Російської Федерації [31], де інформаційна сфера – це особлива сфера, утворена інформаційними потоками та інформаційними процесами та являє собою сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб’єктів, що здійснюють збирання, формування, поширення та використання інформації, а також системи регулювання суспільних відносин. Аналогічне пояснення є у Федеральному Законі Російської Федерації «Об участии в международном информационном обмене» [32].

Державно-управлінська діяльність по суті є комунікативною. Адже вона пов’язана з безперервним творенням, передаванням й отриманням інформації як у межах державної системи, так і через встановлені зв’язки з її середовищем і через засоби масової комунікації. Система державного управління складається з низки підсистем, які поєднують інформаційно-комунікативна сфера та забезпечує їхню цілісність.

На нашу думку, поняття інформаційно-комунікативної сфери можна розуміти у вузькому та широкому значенні. У першому випадку – це суто технічна та технологічна площина інформаційного суспільства. У широкому значенні – соціокультурне середовище, яке складається з інформаційної інфраструктури, має інституціональну систему державного управління, регулювання, саморегулювання. У цій сфері держава встановлює «правила гри» та є її координатором, відіграє ключову роль для продукування суспільно значимої інформації та конструювання цінностей для обізнаності громадян і включеності в процеси управління.

Поняття інформаційно-комунікативної сфери виникає як відповідь на необхідність пояснення нового типу соціальних взаємодій, які виникають у державі в умовах становлення інформаційного мережевого суспільства та формування нової реальності в системі державного управління. Безумовно, постає питання: яка роль держави в управлінні та регулюванні інформаційно-комунікативної сфери, які межі втручання держави в інформаційні процеси? В цьому випадку держава має створити належне законодавче поле для регулювання інформаційних процесів, відносин і діяльності суб’єктів інформаційної діяльності. Органи державної влади мають створити постійну дієву модель інформаційно-комунікативної взаємодії з громадянами та громадянським суспільством. Бо саме результатом наповнення інформаційно-комунікативної сфери стає ціннісна система переконань суспільства, інтелектуальний потенціал і активність громадян. Ця сфера дає можливість наблизити громадян до участі в управлінні – від локального до загальнодержавного рівнів, а також вибудувати конфігурацію соціально-культурних процесів у суспільстві в певний історичний проміжок часу. В умовах інформаційного суспільства увага має акцентуватися не лише на суто технократичному розумінні проблем (впровадження ІКТ, новітніх технологій), але й на гуманітарні цінності, в першу чергу на формування об’єднаної світоглядної позиції громадян, громадянського суспільства, якості інформації та змістовному наповненню інформаційних продуктів органів державної влади.

Список використаних джерел:

1. European Governance. A White Paper.-Brussels: Commission of the European Communities, 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com2001_0428e01.pdf.
2. Сурмін Ю. П. Термінологічна система державного управління: сутність і перспективи становлення / Ю. П. Сурмін // Вісник НАДУ. – 2008. – № 4. – С. 5–14.
3. Судоргин О. А. Новая роль информационного пространства в XXI веке / О. А. Судоргин // Власть. – 2009. – № 1. – С. 27–32.
4. Слюсаревський М. М. Інформаційний простір України. Методологічні засади політико-психологічного аналізу / М. М. Слюсаревський // Наукові студії з політичної психології. – К., 1995. – С. 70–80.
5. Habermas Y. The Structural Transformation of the Public Sphere An Inquiry into a Category of Bourgeois Society / Y. Habermas. – 1991. – 328 с.
6. Арндт Х. Vita activa, или О деятельной жизни / Х. Арндт ; пер. с нем. и англ. В. В. Библихина ; под ред. Д. М. Носова. – СПб. : Алетей, 2000 г. — 437 с.

7. Бурдьє П. Социология социального пространства / П. Бурдьє ; пер. с фр.; отв. ред. перевода Н. А. Шматко. – М. : Институт экспериментальной социологии; СПб. : Алетей, 2007. – 288 с.
8. Бурдьє П. О телевидении и журналистике / П. Бурдьє ; пер. с фр. Т. В. Анисимовой и Ю. В. Марковой ; отв. ред. и предисл. Н. А. Шматко. М., 2002. – М. : Фонд «Прагматика культуры», 2002. – 159 с.
9. Словник української мови / Кер. В. В. Німчук та ін. ; відп. ред. В. В. Жайворонок. – К. : Просвіта, 2012. – 1320 с.
10. Торгіка О. О. Інформаційно-комунікаційний простір як відображення сучасного соціокультурного середовища / О. О. Торгіка, О. Л. Біличенко // Вісник ХДАК. – 2010. – Випуск 30. – С. 80–88.
11. Словник паронімів української мови / [уклад. Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська]. – К. : Освіта, 2008. – 320 с.
12. Григор О. О. Формування інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції в Європейський Союз (державно-управлінський аспект) : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.01 / О. О. Григор // Львівський регіональний ін-т держ. управління НАДУ при Президентіві України. – Л., 2003. – 20 с.
13. Дрешпак В. М. Інформаційний, комунікативний, семіотичні простори державного управління [Електронний ресурс] / В. М. Дрешпак // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2012. – № 2. – Режим доступу : [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2012-02\(8\)/12dvmsvo.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2012-02(8)/12dvmsvo.pdf).
14. Степанов В. Ю. Сучасний інформаційний простір: особливості та тенденції розвитку [Текст] : монографія / В. Ю. Степанов. – Х. : [С.А.М.], 2010. – 280 с.
15. Енциклопедія державного управління [Текст] : довідк. вид. у 8 т. Т. 3. Історія державного управління / наук.-редкол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), В. П. Трощинський, Ю. П. Сурмін [та ін.] ; наук.-редкол. третього тому: А. М. Михненко, М. М. Білинська (співголова), І. В. Пантелейчук [та ін.] // Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – К. : НАДУ, 2011. – 788 с.
16. Матвієнків С. Інформаційний простір як чинник інтеграції / С. Матвієнків // Українознавчі студії. – 2007–2008. – № 8–9. – С. 252–259.
17. Дзьобань О. П. Філософія інформаційних комунікацій [Текст] : монографія / О. П. Дзьобань // Нац. акад. прав. наук України, Н.-д. центр прав. інф-ки. – Х. : Майдан, – 2012. – 223 с.
18. Кудрявцева С. П. Міжнародна інформація: [навчальний посібник] / С. П. Кудрявцева, В. В. Колос. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2005. – 400 с.
19. Михайлин І. Л. Основи журналістики. Підручник. 5-те вид. перероб. та доп. / І. Л. Михайлин. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 496 с.
20. Здоровега В. Й. Українська періодика у сучасному національному інформаційному просторі / В. Й. Здоровега // Українська періодика: історія і сучасність. Доповіді та повідомлення третьої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції. – Львів, 1995.
21. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: монографія / І. В. Арістова ; за заг. ред. Бандурки О. М. – Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 368 с.
22. Баранов А. А. Информационная инфраструктура: проблемы регулирования деятельности / А. А. Баранов. – К. : ТОВ «Видавничий дім Дмитра Бураго», 2012. – 352 с.
23. Никонов С. Б. Глобализация информационного пространства – объективная закономерность развития человеческого общества [Текст] / С. Б. Никонов // Глобализация и СМИ : моногр. – СПб. : Роза мира, 2006. – С. 71–85.
24. Чернадчук Т. О. Деякі питання щодо характеристики інформаційної сфери України / Т. О. Чернадчук // Держава і право. – 2011. – Вип. 52. – С. 255–261.
25. Крестьянинова Н. И. Информационно-коммуникационное пространство и время как фундаментальные формы существования современного человека / Н. И. Крестьянинова.
26. Зотов В. В. Информационно-коммуникативные основы институциональных изменений современного российского общества : автореф. дис. ... д- социол. наук : 22.00.04 / В. В. Зотов // Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М. , 2009. – 30 с.
27. Логінов О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. В. Логінов // Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005. – 20 с.

28. Бачило И. Л. Информационное право : учебник / И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, М. А. Федотов ; под ред. Б. Н. Топорнина. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 725 с.
29. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007. № 537-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
30. Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України : Проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uazakon.com/documents/date_am/pg_ixwdod.htm.
31. Доктрина інформаційної безпеки Російської Федерації : Указ Президента Російської Федерації от 09.09.2000 № Пр-1895 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/law/oorg-dib.html.
32. Об участии в международном информационном обмене : Федеральный Закон Российской Федерации от 27.07.2006 № 149-ФЗ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=48401>.

** Садовська Альона Леонідівна – аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики Національної академії державного управління при Президентові України.*